

Лекція 1

Процесуально-організаційні основи судово-медичної експертизи в Україні

Лектор

к.м.наук, доцент кафедри патологічної анатомії, ННМІ СумДУ
зав. курсом «Судова медицина. Медичне право України»
Будко Ганна Юріївна

СУДОВА МЕДИЦИНА – це система наукових знань про закономірності, умови та механізми захиттєвих й післясмертних явищ й процесів, що відбуваються у тканинах тіла людини під впливом факторів зовнішнього середовища.

СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА – це практичне застосування знань судової медицини, регламентоване законом й використовується для вирішення конкретних медичних питань, що виникають у ході слідства.

ЕКСПЕРТ (СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ) – це особа, яка володіє спеціальними знаннями й яку залучають органи досудового розслідування, суд для проведення експертизи.

СУДОВО-МЕДИЧНИЙ ЕКСПЕРТ – це лікар-фахівець, який отримав підготовку в галузі судової медицини й працює у бюро судово-медичної експертизи, регулярно виконує функції експерта з огляду потерпілих осіб, трупів й дослідження речових доказів.

ЛІКАР-ЕКСПЕРТ - це лікар, який незалежно від фаху й займаної посади, епізодично виконує обов'язки судово-медичного експерта за дорученням органів дізнання, слідства або суду.

СИСТЕМА ПРЕДМЕТА СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ:

I Поняття, предмет, система і методи судової медицини. Історія судової медицини.

II Судово-медичне вчення про смерть та посмертні процеси.

III Судово-медичне вчення про ушкодження.

IV Судово-медична ідентифікація особи.

V Судово-медична експертиза:

1 Процесуальні та організаційні положення судово-медичної експертизи:

- 1) зміст й тлумачення законів і відомчих розпоряджень;
- 2) права й обов'язки, межа компетентності та відповідальності судово-медичних експертів;
- 3) установи судово-медичної служби;
- 4) зв'язок судово-медичної служби з органами охорони здоров'я.

2 Судово-медична експертиза трупа:

- 1) вчення про смерть, трупні явища;
- 2) судово-медичне дослідження трупів у випадках насильної смерті;
- 3) судово-медичне дослідження трупів у випадках раптової смерті;
- 4) судово-медичне дослідження трупів новонароджених.

3 Судово-медична експертиза живих осіб (приводи, порядок, особливості і проведення у випадках):

- 1) несмертельні травми;
- 2) статеві злочини, статеві стани;
- 3) визначення віку;
- 4) визначення стану здоров'я.

4 Розлад здоров'я та смерть людини внаслідок дії різноманітних чинників зовнішнього середовища:

- 1) етіологія, патогенез та діагностика травм, заподіяних фізичними, хімічними, біологічними та психоемоційними чинниками.

5 Судово-медична експертиза речових доказів.

6 Судово-медична експертиза матеріалів та документів, що стосуються справ, пов'язаних із заподіянням шкоди здоров'ю населення.

7 Судово-медична експертиза при професійних правопорушеннях медичних працівників.

ЗАВДАННЯ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ:

I Загальні:

- 1) забезпечення охорони прав людини в галузі медицини та екології;
- 2) допомога органам правопорядку при розслідуванні злочинів проти життя, здоров'я, гідності, честі особи;
- 3) допомога органам охорони здоров'я в поліпшенні діагностики та рівня надання медичної допомоги населенню;

4) вивчення досягнень світової судової медицини з метою впровадження в практику судово-медичної служби України.

II Окремі (спеціальні):

- 1) постійний розвиток наукових розробок стосовно вивчення окремих питань судової медицини;
- 2) вивчення, аналіз та узагальнення судово-медичної експертної практики з метою удосконалення організаційних, методичних та практичних експертних дій;
- 3) розроблення і вдосконалення нових методів і засобів наукового вивчення об'єктів судово-медичної експертизи.

МЕТОДИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ:

I Загальнонаукові методи:

- 1 Почуттєво-раціональні:
 - спостереження, описування, порівняння.
- 2 Відтворення фізичне:
 - експеримент, моделювання.
- 3 Відтворення уявне:
 - моделювання з допомогою комп'ютерних технологій.
- 4 Логічні:
 - аналіз (аналіз - це виділення в об'єкті тих чи інших його сторін, елементів, властивостей, зв'язків, відносин і т.д.; це розчленування пізнаваного об'єкту на різні компоненти), синтез (синтез - процес з'єднання або об'єднання раніше розрізнених речей або понять в ціле або набір), індукція (індукція - процес логічного висновку на основі переходу від приватного положення до загального), дедукція (дедукція - метод мислення, при якому приватне положення логічним шляхом виводиться із загального, висновок за правилами логіки; ланцюг умовиводів (міркування), ланки якої (висловлення) зв'язані відношенням логічного проходження), гіпотеза (гіпотеза - наукове припущення, що висувається для пояснення будь-якого явища і потребує перевірки на досліді та теоретичного обґрунтування, для того щоб стати достовірною науковою теорією), аналогія (аналогія - подібність, схожість у цілому відмінних предметів, явищ за певними властивостями, ознаками або відношеннями).
- 5 Математичні:
 - вимірювання, обчислювання.
- 6 Просторові побудови:
 - геометричне, математичне моделювання.

II Окремі (спеціальні) методи:

- 1 Власне судово-медичні:
 - ототожнення особи; геномна дактилоскопія; трасологічні; ідентифікація знарядь травми та механізму їх ушкоджувальної дії.
- 2 Інших наук:
 - медичних, біологічних, антропологічних.
- 3 Кібернетичні:
 - автоматизовані системи оброблення інформації та узагальнення.

ЗАКОНОДАВЧІ АКТИ, ЩО РЕГЛАМЕНТУЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ:

- 1 Основи законодавства України про охорону здоров'я.
- 2 Закон України «Про судову експертизу».
- 3 Кримінальний кодекс України.
- 4 Кримінально-процесуальний кодекс України.
- 5 Цивільний кодекс України.

ВІДОМЧІ НОРМАТИВНІ ДКУМЕНТИ, ЩО РЕГЛАМЕНТУЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ:

- 1 Наказ МОЗ України від 17 січня 1995 р. № 6 «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби в Україні».
- 2 Інструкція про призначення та проведення судових експертиз.

ПРИВОДИ ПРОВЕДЕННЯ ДЛЯ ОBOB'ЯЗКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ЗГІДНО КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ (НАДАЛІ КПК) УКРАЇНИ:

- 1 Встановлення тяжкості й характеру тілесних ушкоджень.
- 2 Встановлення причини й часу смерті.

3 Визначення психічного стану підозрюваного чи звинуваченого.

4 Встановлення статевої зрілості потерпілої особи.

5 Встановлення віку підозрюваного чи обвинуваченого.

ОБ'ЄКТИ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ:

1) живі особи (потерпілі, підозрювані, звинувачувані);

2) трупи;

3) речові докази;

4) матеріали кримінальних чи цивільних справ.

КЛАСИФІКАЦІЯ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ:

За процесуальним положенням:

1 Первинна – це перше дослідження об'єкта. За його результатами складається «Висновок експерта».

2 Вторинна (додаткова) експертиза призначається у випадках, коли первинна експертиза не дозволяє дійти чітких або повних висновків і може бути доручена як тому самому, так і іншому експерту.

3 Повторна експертиза може бути призначена у випадках, коли «Висновок експерта» сумнівний, не збігаються з результатами попереднього слідства або необґрунтований. Проведення такої експертизи доручається тільки іншому експерту або кільком експертам.

4 Комісійна експертиза призначається при проведенні складних експертиз і за потреби знань із різних медичних спеціальностей, її проводить комісія експертів, особливо у справах щодо кримінальної відповідальності медичних працівників. Складається загальний (за умов одностайності) або окремий для кожного експерта висновок.

5 Комплексна експертиза призначається для розв'язування питань слідства у разі потреби спеціальних знань різних галузей науки і техніки.

За кількістю експертів та за фахом:

1 Одноосібні.

2 Комісійні:

а) однопрофільні: проводять експерти одного фаху;

б) комплексні: проводять експерти різних фахів.

МЕТОДИ ПРАКТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ:

1 Загальний (вивчення матеріалів).

2 Морфологічний (розтин, гістологічний, цитологічний).

3 Клінічний (дослідження живих осіб).

4 Імунологічний (дослідження біологічних рідин).

5 Медико-кримінологічний (рентген дослідження, стерео мікроскопічний, трассологічний тощо).

СТРУКТУРА БЮРО СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ:

1 Відділ судово-медичної експертизи потерпілих, обвинувачених та інших осіб.

2 Відділ судово-медичної експертизи трупів.

3 Відділ чергових судово-медичних експертів.

4 Організаційно-методичний відділ.

5 Міські, районні відділення судово-медичної експертизи.

6 відділ судово-медичної експертизи речових доказів:

- відділення судово-медичної гістології;

- відділення судово-медичної цитології;

- відділення судово-медичної імунології;

- відділення судово-медичної криміналістики;

- відділення судово-медичної токсикології.

7 Адміністративно-господарча частина.

ДОКУМЕНТАЦІЯ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ:

I «Висновок експерта» складові частини (оформлюється після отримання всіх даних лабораторних досліджень; видається на руки представникам слідчих органів не пізніше 30 доби від початку експертизи):

1) вступна частина;

2) дослідна частина;

3) підсумки.

II Судово-медичний діагноз (попередній - встановлюється після проведення розтину, на його основі оформлюється «Лікарське свідоцтво про смерть»; остаточний – після проведення додаткових методів дослідження на його основі оформлюються висновки експерта):

Основне захворювання або травма.

Ускладнення основного захворювання або травми.

Супутня патологія.

III «Лікарське свідоцтво про смерть» (оформлюється після проведення розтину і видається на руки родичам померлої людини):

I а) безпосередня причина смерті;

б) умови, що призвели до безпосередньої причини смерті;

в) основне захворювання або травма.

II Супутня патологія.

Причина (тлумачний словник) – це явище, обставина, що безпосередньо породжує, обумовлює інше явище – слідство. Слідство – це, те що витікає, слідує з будь-чого, висновок або результат, наслідок.

Безпосередня причина смерті (за Н.Н. Тагаєвим та Г. Н. Топоровим, 2020) – це ушкодження, захворювання чи отруєння, що викликають незворотні функціональні порушення, що, у свою чергу, робить неможливим продовження життя людини.

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДОВОГО ЕКСПЕРТИЗА ЗАБЕЗПЕЧУЄТЬСЯ:

1) процесуальним порядком призначення судового експерта;

2) заборонаю під загрозою передбаченої законом відповідальності втручатися будь-кому в проведення судової експертизи;

3) існуванням установ судових експертиз, незалежних від органів дізнання, досудового слідства;

4) створенням необхідних умов для діяльності судового експерта, його матеріальним і соціальним забезпеченням;

5) кримінальною відповідальністю судового експерта за надання завідомо неправдивого висновку та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків;

б) можливістю призначення повторної судової експертизи;

7) присутністю учасників процесу в передбачених законом випадках під час проведення судової експертизи.

ОБОВ'ЯЗКИ ЕКСПЕРТА:

1) виконувати доручені йому судово-медичні експертизи, дослідження та інші види експертних робіт на високому і професійному рівні, об'єктивно і у належні строки;

2) оволодівати рекомендованими у встановленому порядку новими методами дослідження і використовувати їх на практиці;

3) своєчасно інформувати відповідні органи дізнання, досудового слідства і суду про відомості, що були одержані при проведенні експертизи і що не були відображені у справі, а також про обставини і факти, що мають значення для розслідування й судового розгляду;

4) повідомляти завідуючого відділом (відділенням) і керівництво бюро про всі недоліки надання медичної допомоги, що були встановлені при проведенні експертизи;

5) систематично підвищувати свою професійну кваліфікацію;

б) проходити курси удосконалення з фаху (не менш ніж один раз у 5 років).

ПРАВА ЕКСПЕРТА:

1) брати участь в усіх засіданнях і зборах, що проводяться у відділі (відділенні);

2) висловлювати свою думку при обговоренні експертиз, що проводяться у відділі (відділенні);

3) ставити перед завідувачем відділом (відділенням) і керівництвом бюро питання про покращення умов праці й матеріально-технічного забезпечення, підтримання належного санітарно-гігієнічного і проти епідеміологічного режиму, постачання необхідним обладнанням і апаратурою;

4) брати участь у засіданнях методичної (консультативної) ради бюро з питань, що його стосуються;

5) подавати заяву про незгоду начальнику бюро, а при незгоді з його рішенням – і до методичної (консультативної) ради бюро з приводу якісної оцінки виконаної ним експертизи;

б) готувати подання завідувачу відділом (відділенням) і керівництву бюро про заохочування або накладання стягнення на підлеглих йому середніх і молодших працівників.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЕКСПЕРТА ЗА:

1) кваліфіковане, об'єктивне і своєчасне проведення доручених йому експертиз, досліджень та інших видів експертних робіт на належному науковому рівні;

2) якісне ведення судово-медичної документації;

3) збереження матеріалів справи, речових доказів та інших документів, що одержані ним для проведення експертизи;

- 4) своєчасне подання особі, яка призначила експертизу, усієї експертної документації, а також повернення матеріалів справи, речових доказів й інших документів, що проходять у справі;
- 5) негайне повідомлення керівництва бюро і у встановленому порядку відповідних органів охорони здоров'я про випадки виявлення ним у ході проведення експертизи гострозаразних, у тому числі особливо небезпечних захворювань, і вжити в зв'язку з цим заходи;
- 6) розголошення даних матеріалів справи і даних медичного характеру, що стали йому відомі у ході проведення експертизи.